

به نام خداوندی،

که هستی را آفرید،

که اسرار هستی را آفرید،

و انسان را، که در این اسرار غور کند.

سرشناسه کتاب: جعفری، محبوبه

عنوان و نام پدیدآور: توانخواهان و توانمندسازی آنان (به انضمام آزمون‌های مهارتی)

تألیف محبوبه جعفری

مشخصات نشر: تهران: نیوند، ۱۳۹۶

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۶، نیوند

مشخصات ظاهری: ۲۲۱ صفحه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۰۲۸-۲-۴

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ت۹ ج۷/۷۸۸۸ H

رده‌بندی دیویی: ۳۶۲/۷۸۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۸۶۴۴۶۴

نشر نیوند

وابسته به نشریه پژوهش‌های روان‌شناختی

## توانخواهان و توانمندسازی آنان به انضمام آزمون‌های مهارتی

دکتر محبوبه جعفری

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

چاپ: دیجیتال آبنوس

قیمت: ۴۳۰۰۰۰ ریال

صفحه‌آرا: شهناز حاجت‌زاده

طراحی جلد: فریده سجادی

مدیر تولید: پریسا فرجی

نشانی: تهران / اتوبان کردستان / بعد از پل تکسیم / خیابان غربی / پلاک ۱۸ / شماره ۱۸ / ط ۲

نشانی الکترونیک: neevand88@gmail.com

تلفن: ۸۸۳۵۰۸۵۸

# **توانخواهان و توانمندسازی آنان**

**به انضمام آزمون‌های مهارتی**

**دکتر محبوبه جعفری**



## فهرست

۷	..... آغازین سخن
۱۱	..... فصل اول: طرح ریزی فرایند آموزش
۱۳	..... ♦ معلولیت؛ گذشته و حال
۱۴	..... ♦ مباحث اولیه و اصولی در توانمندسازی
۱۶	..... ناتوانی
۱۷	..... بیماری و ناتوانی
۱۷	..... اختلال
۱۷	..... معلولیت
۱۹	..... نقیصه‌های شایع معلولیت‌زا
۲۲	..... ♦ توانمندسازی
۲۳	..... مکانیزم‌های توانمندسازی
۲۴	..... ارکان توانمندسازی
۲۶	..... سیر توانمندسازی
۲۹	..... تیم توانمندسازی
۳۲	..... ♦ فرایند آموزش
۴۰	..... ♦ هرم اهداف آموزشی توانخواهان
۴۱	..... پرورش مهارت‌های خودیاری
۴۶	..... پرورش مهارت‌های حرکتی
۴۷	..... پرورش مهارت‌های حسی
۴۸	..... پرورش مهارت‌های گفتاری
۵۴	..... پرورش مهارت‌های اجتماعی
۵۷	..... رشد شناختی و عاطفی
۶۸	..... اطلاعات عمومی
۶۹	..... فصل دوم: اجرای برنامه آموزشی و مداخلات رفتاری
۷۱	..... ♦ برنامه آموزشی اصلاح رفتار
۷۹	..... ♦ خدمات آموزشی با هدف درمانی

۸۷	..... فصل سوم: ارزیابی فرایند آموزش
۸۹	..... ارزیابی فرایند آموزشی توانخواه
۱۲۹	..... فصل چهارم: توانمندسازی حرفه‌ای
۱۳۱	..... ♦ توانمندسازی حرفه‌ای
۱۳۲	..... مفهوم توانمندسازی حرفه‌ای
۱۳۳	..... تعریف توانمندسازی حرفه‌ای
۱۳۴	..... اهداف توانمندسازی حرفه‌ای
۱۳۴	..... مراحل توانمندسازی حرفه‌ای
۱۳۵	..... ارزشیابی و راهنمایی حرفه‌ای
۱۴۵	..... مراحل آموزش حرفه مثبت‌کاری
۱۵۳	..... مراحل آموزش حرفه معرق‌کاری
۱۶۱	..... مراحل آموزش حرفه قلم‌زنی
۱۷۱	..... مراحل آموزش حرفه عروسک‌سازی
۱۷۵	..... مراحل آموزش حرفه گچ‌بری پیش‌ساخته
۱۸۰	..... مراحل آموزش حرفه سوزن‌دوزی
۱۸۲	..... مراحل آموزش حرفه گل‌سازی
۱۹۱	..... مراحل آموزش حرفه مکرومه‌بافی
۱۹۵	..... مراحل آموزش حرفه سفالگری
۱۹۸	..... مراحل آموزش حرفه فرش‌بافی
۲۰۶	..... فرم مصاحبه و ارزشیابی اولیه توانخواهان
۲۲۱	..... منابع

## آغازین سخن

بنا به مستندات سازمان بهداشت جهانی، تعداد افراد دارای ناتوانی در حال افزایش است. افزایش این قشر از جامعه نه تنها به عنوان بخشی از رشد طبیعی جمعیت، بلکه به دلیل بالا رفتن نرخ امید به زندگی، میزان ناتوانی نیز بالا خواهد رفت. لذا حضور این افراد در جامعه و دادن نقش به آنها در حقیقت استفاده از بخش‌هایی از بدنه جامعه انسانی است که موجب پیشگیری از عوامل زمینه‌ساز معلولیت می‌شود.

فرد کم‌توان ذهنی، به علت سطح عملکرد پایین، نیاز به طرح نوعی از برنامه‌های آموزشی دارد که برای خودیاری و ادامه حیات او ضرورت دارد. از نظر ایده‌آل، غایت اصلی هر آموزش خاص یا برنامه آموزش و درمان، اصلاح و یا ایجاد مهارت‌هایی است که یک فرد کم‌توان بتواند بدون هیچ وابستگی، در خانواده و اجتماع زیست کند. مؤسساتی که امروزه اقدام به خدمات رسانی می‌کنند به منزله پلی هستند که کوشش‌های وسیعی را در جهت برقراری ارتباط بین دو محیط خانواده و اجتماع، به عمل می‌آورند. و البته باید اذعان داشت که اصل تفاوت‌های فردی حکم می‌کند برنامه آموزشی هر فرد کم‌توان ذهنی حاوی طرح یک نوع برنامه آموزشی ویژه بوده که متناسب با توانایی‌ها و ناتوانایی‌های او باشد تا در دراز مدت بتواند از آن برنامه بهره‌مند گردد. در اینجا است که می‌توان گفت این فرد در فرایند توانمندسازی قرار گرفته تا در یک مسیر چندجانبه اجتماعی بتواند کنترل زندگی خود را به دست آورد.

با توجه به رشد روز افزون عرضه خدمات، به منظور آموزش و توانمندسازی توانخواهان، نیاز مبرمی به گسترش ابعاد تازه‌ای در چارچوب برنامه‌های اجرایی احساس می‌شود. از این رو، کتاب حاضر در جهت گشودن دریچه‌هایی به سمت بهبود و ارتقاء سطح کیفی فرایند آموزش و توانمندسازی این عزیزان، در بخش‌هایی به رشته تحریر درآمده است:

**بخش نخست** به معرفی اهداف و طرح‌های آموزشی اختصاص یافته است. در این بخش به منظور آشنایی هرچه بیشتر با توانمندسازی، ابتدا مباحث اولیه و اصولی در امر توانمندسازی را بررسی نموده و سپس فراگرد آموزش، که به دو مرحله فرایند «**ارزیابی و تشخیص**» و مرحله دیگر فرایند «**بازپروری و درمان**» تقسیم می‌شود، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

**بخش دوم** در جهت به تصویر کشاندن مهمترین جزء از اجزاء یک برنامه آموزشی؛ یعنی برنامه اصلاح رفتار و روش‌های مربوطه می‌باشد. به طوری که به بررسی انواع رفتارها پرداخته و این برنامه را به عنوان یک فن درمان در برنامه‌های توانمندسازی می‌گنجانند. و نیز به خدمات درمانی توجه دارد که عرضه خدمات آموزشی را در قالب بازی درمانی، نمایش درمانی، ورزش درمانی و موسیقی درمانی مدنظر قرار داده است.

**بخش سوم** در زمینه ارزیابی فرایند آموزشی است، و سرانجام برآیند موارد ارزشیابی فراگیر را در فرم‌های مدون ارائه می‌کند.

**بخش چهارم** به فرایند آموزشی حرفه‌های نیمه تخصصی اختصاص یافته است. یعنی درست زمانی که توانخواه فرایند آموزشی اولیه را طی کرده و مجهز به مهارت‌ها و توانایی‌های مقدماتی شده - که شامل عروسک‌سازی، گچبری پیش‌ساخته، سوزن دوزی، گل‌سازی، مکرمه‌بافی، سفالگری، فرش‌بافی، منبت‌کاری، معرق‌کاری و قلم‌زنی است - متناسب با جنسیت توانخواهان به مرحله اجرایی می‌رسد. همچنین فرم ارزیابی حرفه‌های مذکور به انضمام دو فرم مصاحبه و ارزیابی مهارت‌های اجتماعی و فرم ارزیابی رفتار کاری براساس معیار هدف، طراحی شده است.



البته باید دقت کرد که روند ارزیابی بایستی در فواصل زمانی، طی چند مرحله صورت گیرد و نتایج آن در پرونده‌های آموزشی توانخواهان ثبت و ضبط گردد.

از آنجا که در زمینه توانمندسازی و تولید برنامه‌های آموزشی ویژه افراد کم‌توان ذهنی، خلأیی مشهود بود، برآن شدیم تا به یاری مربیان و متخصصین امر، تا حدی از میزان این خلأ بکاهیم و مجموعه‌ای از یافته‌های کاربردی را در اختیار آن دسته از عزیزانی قرار دهیم که خواهان توانمندسازی هستند.

لازم به ذکر است که کتاب حاضر نسخه‌ بازنویسی و تجدیدنظر شده کتاب توانمندسازی توانخواهان است که در سال ۱۳۸۵ منتشر شد. این نسخه بر اساس رهنمودها و پیشنهادهای اساتید دانشگاه و مربیان توانبخشی ویرایش شده است. همچنین تعدادی از مفاهیم و اصطلاحات به کار رفته در چاپ قبلی مطابق با منابع و مأخذی مانند DSM-5 به‌روزرسانی شده‌اند.

امید است خوانندگان محترم، صاحبان تفکر و تخصص و اساتید گرانمایه با گوشزد نمودن عیوب این مجموعه، نویسنده را در پربار نمودن مفاهیم یاری رسانند.

**دکتر محبوبه جعفری**